

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Навчально-науковий інститут мистецтв
Кафедра методики музичного виховання і диригування

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи

Михайлишин Г.Й.

“ _____ ” _____ 20__ р.

Методичні рекомендації для організації, вивчення та самостійної роботи з курсу

Філософія мистецтва

Галузь знань – 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність – 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)
Спеціалізація – За предметними спеціалізаціями

Галузь знань – 02 Культура і мистецтво
Спеціальність – 025 Музичне мистецтво
Спеціалізація – За предметними спеціалізаціями

1. Пояснювальна записка

Сучасна філософія мистецтва в структурі гуманітарного знання сьогодення виступає як наука, в якій органічно поєднані і багатовікова історія розвитку уявлень про естетичне почуття, мистецьку діяльність, прекрасне, піднесене, трагічне, комічне тощо, і новітні погляди на широке коло проблем, пов'язаних з мистецтвом. Фахівці розуміють філософію мистецтва, перш за все, як “науку про становлення чуттєвої культури людини”, оскільки вона досліджує специфіку естетичного як прояв ціннісного ставлення людини до дійсності та художню діяльність людини. Філософія мистецтва має великий освітньо-виховний потенціал. У взаємодії з суміжними науками, зокрема, філософією, культурологією, етикою, психологією, музичним мистецтвом та іншими профільними дисциплінами вона сприяє формуванню творчої особистості. Слід відзначити, що особлива роль творчого полягає в тому, що саме в ньому особистість реалізує свої можливості, здобуває необхідний соціальний та професійний досвід. Формування саме творчої особистості збігається з намірами і цілями розвитку сучасного українського суспільства, тому що творча людина здатна не лише вирішувати проблеми, але й має здібність їх ставити, знаходити, що є більш важливим для фахівців початку XXI ст.

Курс “філософія мистецтва” входить до структури освіти майбутніх диригентів, професія яких передбачає освіченість особливо в чуттєвій культурі людини. Проте опанування багатовікової естетичної спадщини ускладнюється не лише її обсягом, але й специфікою філософських знань, які формувалися в межах різних культур і мають, зокрема, специфічну термінологію. За допомогою необхідно звертатися до філософської літератури, зокрема, філософського енциклопедичного словника, словника сучасної західної філософії тощо. Бажано виписувати в конспект всі нові терміни, поняття, а також прізвища вчених, назви наукових праць тощо.

Зміст курсу структурований за розділами, відповідно до кількості аудиторних годин, відведених навчальним планом для лекцій та семінарських занять. Черговість тем визначена тематичним планом курсу.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є мистецтво як феномен, та його взаємодія з іншими феноменами реальності.

Міждисциплінарні зв'язки: філософія, естетика, історія, культурологія, психологія, історія музики та інші дисципліни, передбачені для вивчення бакалавром.

Метою викладання навчальної дисципліни “Філософія мистецтва” є розкриття мистецтва як предмету філософської рефлексії, що існував протягом всієї історії філософської думки і подання його як цілісності, базуючись на системному підході до вивчення мистецтва.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни “Філософія мистецтва” є:

- надати студентам систему знань про мистецтво в його динаміці;
- виробити навички методологічного та теоретичного аналізу філософських аспектів культурно-історичного процесу;
- показати можливості застосування історичного, структурно-функціонального, семіотичного, біографічного, психоаналітичного та інших методів для дослідження культури;
- розвивати абстрактне, системне мислення;
- формувати аналітичні навички.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати:

- етапи розвитку світового мистецтва;
- основні функції мистецтва;
- основні естетичні концепції;

вміти:

- проаналізувати особливості взаємодії мистецтва з іншими сферами людської діяльності;
- провести порівняльний аналіз функцій мистецтва різних епох;
- здійснити оцінку мистецьких процесів сучасності;

- трактувати значення мистецьких творів;

Шкала оцінювання

Університетська	Національна	Шкала ЄКТС
90-100	зараховано	A
80-89	зараховано	B
70-79	зараховано	C
60-69	зараховано	D
50-59	зараховано	E
26-49	незараховано	FX
1-25	незараховано	F

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Філософсько-теоретичний ракурс.

Тема 1. Філософія мистецтва як теоретична дисципліна.

- Вступ
- Об'єкт і предмет філософії мистецтва
- Завдання філософії мистецтва

1. Всеобщая история искусств: В 6-ти т. – М., 1956-1964.
2. Эстетика: Підручник / За ред. Л.Т. Левчук. – К., 1997.
3. История эстетической мысли. В 6-ти т. – М., 1984 – 1987.
4. Історія українського мистецтва: В 6-ти т. – К., 1966 – 1968.
5. Краткий словарь по эстетике. – М., 1989.
6. Левчук Л.Т. Західноєвропейська естетика ХХ ст.: Навч. посіб. – К., 1997.
7. Лосев А.Ф. История античной эстетики. – М., 1979.
8. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.

Питання для самоперевірки

1. *Що таке «мистецтво»?*
2. *Чим мистецтво вирізняється серед інших видів людської діяльності?*
3. *Що є об'єктом філософії мистецтва?*
4. *Що є предметом філософії мистецтва?*
5. *Назвіть основні завдання філософії мистецтва.*

Тема 2. Передісторія філософії мистецтва (Античність, Середньовіччя, Відродження)

- Погляд на мистецтво філософів Античності
- Середньовічні уявлення про мистецтво
- Мистецтво у творах філософів епохи Відродження

1. Бычков В. Малая история византийской эстетики. – К., 1991.
2. Всеобщая история искусств: В 6-ти т. – М., 1956-1964.
3. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – Т. 1-5. – М., 1962-1970.
4. История эстетической мысли: В 6-ти т. – М., 1984-1987.
5. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. – К., 1982.
6. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1982.
7. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли: Учеб. пособ. – М., 1984.
8. Шеллинг В.Ф. Философия искусства. – М., 1966.
9. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.

Питання для самоперевірки

1. *Міфологічні уявлення про Музи мистецтв.*
2. *Аполонічне та діонісійське начала.*
3. *Середньовічні уявлення про мистецтво.*

4. *Концепція витончених мистецтв.*

5. *Меценатство.*

Тема 3. Основні функції мистецтва.

- Культова
- Прикладна
- Естетична
- Гедоністична
- Пізнавальна
- Ідеологічна
- Виховна
- Комунікативна
- Людино-творча
- Вітальна (зв'язок з народно-святковою культурою)
- Онтологічна (як мова буття)
- Компенсаторна
- Гносеологічна
- Пророча (профетична)
- Гуманізуюча

1. Бычков В. Малая история византийской эстетики. – К., 1991.
2. Всеобщая история искусств: В 6-ти т. – М., 1956-1964.
3. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – Т. 1-5. – М., 1962-1970.
4. История эстетической мысли: В 6-ти т. – М., 1984-1987.
5. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. – К., 1982.
6. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1982.

7. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли: Учеб. пособ. – М., 1984.
8. Шеллинг В.Ф. Философия искусства. – М., 1966.
9. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.

Питання для самоперевірки

1. *Які функції мистецтва були визначальними у різні епохи?*
2. *Які з функцій мистецтва є домінуючими у наш час?*

Тема 4. Естетика

- Естетика як наука. Основні етапи розвитку європейської естетичної думки
- Естетична діяльність та її форми
- Естетична свідомість та її структура
- Основні категорії естетики
- Естетика як метатеорія мистецтва
- Художнє мислення як об'єкт естетичного аналізу

1. Бычков В. Малая история византийской эстетики. – К., 1991.
2. Всеобщая история искусств: В 6-ти т. – М., 1956-1964.
3. Западноевропейская эстетика XX ст. – М., 1991.
4. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. – М., 1987.
5. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – Т. 1-5. – М., 1962-1970.
6. История эстетической мысли: В 6-ти т. – М., 1984-1987.
7. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. – К., 1982.
8. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1982.

9. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли: Учеб. пособ. – М., 1984.
10. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
11. Шеллинг В.Ф. Философия искусства. – М., 1966.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть основні етапи розвитку європейської естетичної думки.
2. В чому полягає естетична діяльність?
3. Що таке естетична свідомість?
4. Прекрасне і потворне.
5. Трагічне і комічне.
6. Чому естетику називають метатеорією мистецтва?
7. В чому полягає особливість художнього мислення?

Тема 5. Основні естетичні концепції

- Естетичні концепції мислителів епохи середньовіччя та відродження.
- Естетична думка Просвітництва.
- Естетичні концепції ХХ ст. (натуралістична естетика, психоаналітичні теорії, естетика інтуїтивізму, феноменологічна естетика, структуралістична естетика, екзистенціалістична естетика тощо).

1. Бычков В. Малая история византийской эстетики. – К., 1991.
2. Всеобщая история искусств: В 6-ти т. – М., 1956-1964.
3. Западноевропейская эстетика ХХ ст. – М., 1991.
4. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. – М., 1987.
5. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – Т. 1-5. – М., 1962-1970.
6. История эстетической мысли: В 6-ти т. – М., 1984-1987.

7. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. – К., 1982.
8. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1982.
9. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли: Учеб. пособ. – М., 1984.
10. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
11. Шеллинг В.Ф. Философия искусства. – М., 1966.

Тема 6. Герменевтика як метод розуміння художнього твору

- Герменевтика Г. Гадамера
- Концепція пізнання А. Бергсона
- Герменевтика як метод розуміння художнього твору

1. Бычков В. Малая история византийской эстетики. – К., 1991.
2. Всеобщая история искусств: В 6-ти т. – М., 1956-1964.
3. Западноевропейская эстетика XX ст. – М., 1991.
4. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. – М., 1987.
5. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – Т. 1-5. – М., 1962-1970.
6. История эстетической мысли: В 6-ти т. – М., 1984-1987.
7. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. – К., 1982.
8. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1982.
9. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли: Учеб. пособ. – М., 1984.
10. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
11. Шеллинг В.Ф. Философия искусства. – М., 1966.

Питання для самоперевірки

1. Що досліджує герменевтика? Який внесок у розвиток естетичного аспекту герменевтики робить Г. Гадамер?
2. Як, за А. Бергсоном, митець пізнає світ?
3. Як Б. Кроче розумів художнє пізнання?
4. Який взаємозв'язок існує між структуралізмом і герменевтикою?

Змістовий модуль 2. Філософсько-історичний ракурс.

Тема 1. Мистецтво первісного світу

- Міф як форма осмислення світу
- Первісне сакральне мистецтво
- Естетичні принципи давньоєгипетського мистецтва

1. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – Т. 1-5. – М., 1962-1970.
2. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли: Учеб. пособ. – М., 1984.
3. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
4. Шеллинг В.Ф. Философия искусства. – М., 1966.

Питання для самоперевірки

1. У яких видах існує мистецтво?
2. Які види мистецтва є найдавнішими?

Тема 2. Грецьке мистецтво

- Аполонічне та діонісійське начало
- Сократ про мистецтво
- Мистецтво у філософських поглядах Арістотеля

Тема 3. Римське мистецтво

- Архітектура давнього Риму
- Скульптура давнього Риму
- Живопис давнього Риму

1. Бычков В. Малая история византийской эстетики. – К., 1991.
2. Всеобщая история искусств: В 6-ти т. – М., 1956-1964.
3. Западноевропейская эстетика XX ст. – М., 1991.
4. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. – М., 1987.
5. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – Т. 1-5. – М., 1962-1970.
6. История эстетической мысли: В 6-ти т. – М., 1984-1987.
7. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. – К., 1982.
8. Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1982.
9. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли: Учеб. пособ. – М., 1984.
10. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
11. Шеллинг В.Ф. Философия искусства. – М., 1966.

Тема 4. Мистецтво епохи Середньовіччя

- Кельтське мистецтво
- Ранняхристиянське мистецтво
- Візантійське мистецтво
- Романське мистецтво
- Готичне мистецтво

1. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – Т. 1-5. – М., 1962-1970.
2. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли: Учеб. пособ. – М., 1984.

3. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
4. Шеллинг В.Ф. Философия искусства. – М., 1966.

Питання для самоперевірки

1. *Естетичні основи іконографії.*
2. *Лицарський епос у мистецтві XIX ст.*
3. *Готика в європейському мистецтві.*
4. *Особливості арабського мистецтва.*
5. *Що розуміють під теологізацією філософсько-естетичної думки?*
6. *Яке місце в цьому процесі займає неотомізм?*

Тема 5. Мистецтво епохи Відродження

- Естетична природа культури Відродження
- Мистецтво західноєвропейського романтизму
- Своєрідність українського бароко

Тема 6. Мистецтво Західної Європи XVII-XIX ст.

- Особливості розвитку естетичної думки кін. XIX-XX ст.
- Естетичні концепції XX ст.
- Масова культура в контексті естетичних теорій XX ст.

1. Бердяев Н.А. Философия творчества, культуры и искусства: В 2-х т. – М., 1994.
2. Грякалов А. Структурализм в эстетике. – Л., 1989.
3. Западноевропейская эстетика XX ст. – М., 1991.
4. Ильин И. Постмодернизм от истоков до конца столетия. – М., 1998.
5. Кандинский В. О духовном в искусстве. – М., 1992.
6. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. – М., 1991.
7. Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. – М., 1992.

8. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. – СПб., 1994.
9. Шахназарова Н.Г. Проблемы музыкальной эстетики в теоретических трудах Стравинского, Шенберга, Хиндемита. – М., 1975.
10. Шукурова А.Н. Архитектура Запада и мир искусства XX века. – М., 1990.
11. Юнг К. Архетип и символ. – М., 1991.

Питання для самоперевірки

1. Як визначаються в естетиці та мистецтві наступні поняття: “декаданс”, “модернізм”, “постмодернізм”, “авангардизм”?
2. У чому сутність психоаналітичної естетики?
3. Які ідеї К. Юнга мали суттєвий вплив на естетику та мистецтво другої пол. XX ст.?
4. Чи існують архетипальні образи в мистецтві?
5. У чому сутність вчення А. Бергсона про естетичну інтуїцію?

Питання для екзамену

1. Погляд на мистецтво філософів Античності.
2. Середньовічні уявлення про мистецтво.
3. Мистецтво у творах філософів епохи Відродження.
4. Міфологічні уявлення про Музи мистецтв.
5. Аполонічне та діонісійське начала.
6. Середньовічні уявлення про мистецтво.
7. Концепція витончених мистецтв.
8. Меценатство.
9. Основні функції мистецтва.
10. Які функції мистецтва були визначальними у різні епохи?
11. Які з функцій мистецтва є домінуючими у наш час?
12. Естетична діяльність та її форми.
13. Естетична свідомість та її структура.

14. Основні категорії естетики.
15. Естетика в структурі філософського знання. Історичні форми присутності естетичної проблематики в філософському дискурсі.
16. Естетика у взаємозв'язку з культурологією, етикою, соціологією, теорією і історією мистецтв.
17. Мистецтво як суспільне ставлення.
18. Естетизація як загальна тенденція розвитку сучасної культури.
19. Онтологія мистецтва. Творча природа буття.
20. Мистецтво як заповнення метафізичного дефіциту сучасної людини.
21. Людський сенс і призначення мистецтва.
22. Принципи аналізу художньо-естетичного світу культурно-історичних епох.
23. Традиціоналістичний характер культури та естетики Стародавнього Сходу.
24. Культурно-історичний сенс опозиції Захід - Схід.
25. Місце мистецтва в житті античного полісу. Поняття мімесісу і техне. Фігура деміурга.
26. Естетика мілетської і елейської школи. Піфагорійська естетика чисел. Вчення про музику сфер.
27. Геракліт: естетична онтологія вогняного слова.
28. Демокріт: естетика танцюючих атомів. Краса як єдність свободи і необхідності.
29. Сократ про відносність прекрасного і співвідношенні краси і користі. Природна краса думки.
30. Естетична діалектична онтологія Платона.
31. Платон: краса як повнота втілення ідеї. Ієрархія естетичних характеристик речі.
32. Естетика Аристотеля. «Поетика»: вчення про природу комічного і трагічного. Онтологія трагічного.

33. Естетика епікурейців. Природа краси богів у Епікура. Свобода як творець краси.
34. Загальні проблеми естетики західноєвропейського Середньовіччя: онтологічний характер, алегоризм і символізм естетики; мистецтво як завершення божественного творіння; естетичні варіанти теодицеї.
35. Середньовічна філософія мистецтва про творчу природу людської душі, про суперечливу природу прекрасного і про проблему головного виду мистецтва.
36. Августин Блаженний: парадокс про красу невидимої душі.
37. Тома Аквінський: рух від платонізму до аристотелізму. Вчення про самодостатність краси.
38. Пізніше Середньовіччя: рух мистецтва від теології до науки.
39. Естетична природа культури Відродження.
40. Основні принципи культури та мистецтва Ренесансу: антропоцентризм, гуманізм, платонізм і неоплатонізм. Художній зміст пантеїзму.
41. Бароко в архітектурі і живописі.
42. Німецька класична філософія мистецтва як вершина і підсумок розвитку раціоналістичної думки.
43. Загальна характеристика некласичної філософії мистецтва.
44. Естетика екзистенціалізму: трагічність естетичної екзистенції, збіг художньої творчості і сприйняття, смерть прекрасного.
45. С. К'єркегор про естетичну природу «природної людини».
46. Естетика модерну. Феномен штучної естетизації і поетизації явищ культури ХХ ст.
47. Основні напрямки мистецтва модерну: натуралізм, імпресіонізм, футуризм, кубізм, сюрреалізм та ін.
48. Мистецтво постмодерну. Традиційні види мистецтва та постмодерністські зміни: цитатнічність в архітектурі, літературі та кінематографі. Нові види мистецтва.

Список рекомендованої літератури

1. Акопджан Е.С. Эстетическое в научном творчестве. – Ереван, 1979.
2. Античное наследие в культуре Возрождения. - М., 1984.
3. Античность как тип культуры. - М., 1988.
4. Антонович Д. Українська культура. - Мюнхен, 1988.
5. Апресян З.Г. Свобода художественного творчества. – М., 1985.
6. Арнаудов М. Психология литературного творчества. – М., 1970.
7. Артановский С.Н. Историческое единство человечества и взаимное влияние культур. - Л., 1967.
8. Артановский С.Н. На перекрестке идей и цивилизаций. - СПб., 1994.
9. Артановский С.Н. Некоторые проблемы теории культуры. - Л., 1977.
10. Афасижев М.Н. Западные концепции художественного творчества. – М., 1984.
11. Баткин Л.М. Тип культуры как историческая ценность // Вопросы философии. - 1969. - №9.
12. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
13. Бергер Л.Т. Эпистемология искусства: художественное творчество как познание. “Археология” искусствоведения. Познание и стили искусств исторических эпох. – М., 1997.
14. Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. – М., 1989.
15. Бердяев Н.А. Философия творчества, культуры и искусства: В 2-х т. – М., 1994.
16. Библер В.С. Нравственность. Культура. Современность. - М., 1990.
17. Библер В.С. От наукоучения к логике культуры. - М., 1991.
18. Брагина Л.И. Культура Возрождения. - М., 2000.
19. Бытие человека в культуре. - К., 1991.
20. Бычков В. Малая история византийской эстетики. – К., 1991.
21. Волков Г. Три лика культуры: Историко-философские очерки. - М., 1986.

22. Волошко І.Є. До проблеми прогнозування культурного розвитку людства // Наука. Релігія. Суспільство. - Донецьк, 2006. - №2. - С.196-198.
23. Всеобщая история искусств: В 6-ти т. – М., 1956-1964.
24. Выготский Л. Психология искусства. – М., 1965.
25. Выжлецов Г.П. Аксиология культуры. - СПб., 1996.
26. Гатальська С.М. Філософія культури. - К., 2005.
27. Генон Р. Восток и Запад. - М., 2005.
28. Гольдентрихт С.С. О природе эстетического творчества. – М., 1977.
29. Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке. – М., 1991.
30. Горак Г.І. Культура і особа // Горак Г.І. Філософія. - К., 1997. - С.208-239.
31. Грякалов А. Структурализм в эстетике. – Л., 1989.
32. Губман Б.Л. Западная философия культуры XX века. - Тверь, 1997.
33. Гуревич П. Культура и контркультура // Свободная мысль. - 1994. - №11.
34. Гуревич П.С. Философия культуры. - М., 1995.
35. Ерасов Б.С. Социальная культурология. - М., 1997.
36. Еремеев А.Ф. Границы искусства: социальная сущность художественного творчества. – М., 1987.
37. Западноевропейская эстетика XX ст. – М., 1991.
38. Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. – М., 1987.
39. Иванов В. Культура и развитие человека. - К., 1990.
40. Иконникова С.Н. Диалог о культуре. - Л., 1986.
41. Ильенков Э.В. Философия и культура. - М., 1991.
42. Ильин И. Постмодернизм от истоков до конца столетия. – М., 1998.
43. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли. – Т. 1-5. – М., 1962-1970.
44. История эстетической мысли: В 6-ти т. – М., 1984-1987.
45. Каган М.С. Философия культуры. - СПб, 1996.

- 46.Каган М.С. Философская теория ценности. - СПб., 1997.
- 47.Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Генезис чувственной культуры. – К., 1982.
- 48.Кандинский В. О духовном в искусстве. – М., 1992.
- 49.Кнаб Г. Энтелехия как явление мировой культуры // Иностранная литература. - 1993. - №2.
- 50.Коган Л.Н. Теория культуры. - Екатеринбург, 1993.
- 51.Козлик І.В. Вступ до історії західноєвропейської літератури Середньовічної цивілізації. Історико-культурний макроетап рефлексивного традиціоналізму. Доба Середньовіччя та епоха Відродження. - Івано-Франківськ, 2003.
- 52.Козлик І.В. Західноєвропейська література доби Відродження. Ч.1. Вступ. - Івано-Франківськ, 2001.
- 53.Кузнецова Т.С. Культура. Теории и проблемы.
- 54.Культурне відродження в Україні. - К., 1993.
- 55.Культурное измерение // Волков Ю.С., Поликарпов В.С. Человек: Энциклопедический словарь. - М., 2000. - С.229-311.
- 56.Лапина Т.С. Философия культуры: вариант понимания. - М., 2003.
- 57.Липский В.Н. Эстетическая культура личности. – М., 1987.
- 58.Литвиненко А.Н. Проблема идентичности в мультикультурном обществе // Наука. Релігія. Суспільство. - Донецьк, 2006. - №2. - С.242-247.
- 59.Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1982.
- 60.Малахов В.А. Культура и человеческая целостность. - К., 1984.
- 61.Маркарян Э.С. Теория культуры и современная наука. - М., 1983.
- 62.Межуев В.М. Культура и история. - М., 1977.
- 63.Общественные науки и современность. - 1993. - №2.
- 64.Овсянников М.Ф. История эстетической мысли: Учеб. пособ. – М., 1984.
- 65.Онтологічні проблеми культури. - К., 1994.

66. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. – М., 1991.
67. Пелипенко А.А., Яковенко И.Г. культура как система. - М., 1998.
68. Попович М. Нарис історії культури України. - К., 1998.
69. Розин В.М. теория культуры. - М., 2005.
70. Свідзинський А. Культура як феномен самоорганізації // Сучасність. - 1994. - №4.
71. Сейла Бенхабиб. Притязания культуры: Равенство и разнообразие в глобальную эру. - М., 2003.
72. Серов Н.В. Цвет культуры: Психология. Культурология. Физиология. - СПб., 2004.
73. Скуратівський В.А. Етносоціальна культура як саморегульована система. - К., 1993.
74. Соболев О.М. Постмодерн і майбутнє філософії. - К., 1997.
75. Современная западная философия. Словарь. – М., 1991.
76. Современные концепции эстетического воспитания / Отв. ред. Н.И. Киященко. М., 1999.
77. Султанова М.А. Философия культуры Теодора розака. - М., 2005.
Уколова В.И. Античное наследие и культура раннего Средневековья. - М., 1989.
78. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. – К., 1972.
79. Талько Г. Людина. Культура. Віра. - К., 2000.
80. Тэнасе А. Культура и религия. - М., 1975.
81. Философия и культура: XVII Всемирный философский конгресс: проблемы, дискуссии, суждения. - М., 1987.
82. Философия культуры: Становление и развитие. - СПб, 1995 (1998).
83. Философия культуры: Философское понимание культуры. - М., 1993.
84. Философия: Справочник студента. - М., 1999. - С.535-589.
85. Флиер А. Теория культуры вместо исторического материализма //
86. Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. – М., 1992.

87. Фрейд З. Художник и фантазирование. – М., 1995.
88. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. – СПб., 1994.
89. Художественное творчество и психология. – М., 1991.
90. Человек и культура: Индивидуальность в истории культуры. – М., 1990.
91. Шахназарова Н.Г. Проблемы музыкальной эстетики в теоретических трудах Стравинского, Шенберга, Хиндемита. – М., 1975.
92. Шеллинг В.Ф. Философия искусства. – М., 1966.
93. Шукурова А.Н. Архитектура Запада и мир искусства XX века. – М., 1990.
94. Юнг К. Архетип и символ. – М., 1991.